

Wstęp

Wokół różnorodności i kulturowego bogactwa *cieszyńskich światów* skupia się problematyka tomu 12 „Górnośląskich Studiów Socjologicznych”.

Autorzy poszczególnych artykułów reprezentują różne dyscypliny naukowe, dzięki czemu Śląsk Cieszyński został zaprezentowany w sposób wieloaspektowy, obejmujący różne perspektywy: socjologiczną, etnologiczną, geograficzną, politologiczną, historyczną czy literaturoznawczą. Taka wielość spojrzeń koresponduje z samym bogactwem tego pogranicznego regionu, podzielonego po zakończeniu I wojny światowej pomiędzy Polskę a ówczesną Czechosłowację. To obszar spotkania wielu kultur (polskiej, niemieckiej, czeskiej, żydowskiej), wielu religii — to na Śląsku Cieszyńskim mieszka największa w Polsce zbiorowość ewangelików. Niezwykle są także dzieje szkolnictwa polskiego oraz kształtowania się polskiej i czeskiej świadomości narodowej na Śląsku Cieszyńskim, co miało też i ten negatywny skutek, że splot powiązanych z tym wydarzeń, który przybrał także w roku 1919 formę wojennej konfrontacji, doprowadził do politycznego podziału regionu. Pomimo istnienia już od 100 lat granicy państwowej dzielącej Śląsk Cieszyński wciąż żywe są jednak więzi o kulturowym, rodzinnym czy religijnym charakterze, łączące obie strony politycznych podziałów regionu. Powołanie do istnienia w 1998 roku Euroregionu Śląsk Cieszyński (*Euroregion Těšínské Slezsko*), a następnie przystąpienie Polski i Czech do układu z Schengen stały się ważnymi czynnikami budowy instytucjonalnej platformy współpracy między Polakami i Czechami żyjącymi po obu stronach Olzy, współpracy w wymiarach kultury, gospodarki, a także aktywności samorządowej. W kategoriach „długiego trwania” stwierdzić można, że 100 lat istnienia granicy nie zniszczyło historycznie ukształtowanej wielowiekowej odrębności tożsamości kulturowej tego regionu.

W wielokrotnie wznawianej książce *Korzeniami wrosłem w ziemię*, określanej niekiedy mianem *socjologicznej postylli* przez analogię do żywych na Śląsku

Cieszyńskim tradycji ewangelickich kazań, a także ze względu na afiliacje konfesyjne, profesor Jan Szczepański, wybitny socjolog i reprezentant cieszyńskiej kultury notował: „Pisałem te wspomnienia dla siebie, żeby przypomnieć sobie i uświadomić, z jakiej ziemi wyrosłem i z jakiej *gleby społecznej i kulturowej* czerpałem składniki formujące umysł, wyobraźnię i charakter”¹. W tym jednym zdaniu Profesor dotyka fenomenu Śląska Cieszyńskiego, uwypuklając znaczenie gleby społecznej i kulturowej cieszyńskiego tygla kultury. Niezwykła musi być ziemia, która rodzi takie dzieci...

Tematyka 12 tomu „Górnośląskich Studiów Socjologicznych” została podzielona na kilka działów.

Pierwszy dział cieszyńskiego tomu GSS otwiera artykuł nestora polsko-czeskiej etnologii oraz znakomitego znawcy *wszystkiego, co cieszyńskie* — profesora Karola Daniela Kadłubca. O problematyczności niemieckiego dziedzictwa kulturowego w pamięci cieszyńskich ewangelików pisze Grażyna Kubica, a Roman Matykowski podejmuje zagadnienie cieszyńskiego regionalizmu z perspektywy geografa społecznego.

W dziale drugim zatytułowanym *Spoleczeństwo* zamieszczone zostały artykuły z różnych perspektyw ujmujące ważne kwestie społeczne obecne w praktykach życia codziennego mieszkańców Śląska Cieszyńskiego. Zaolzie, czyli część Śląska Cieszyńskiego pozostająca w granicach Republiki Czeskiej, jest dla Radosława Zenderowskiego pretekstem do analiz preferencji wyborczych Polaków zamieszkujących te tereny, a dla Józefa Szymeczka tematem studiów wokół historycznie kształtujących się form podwójnego nazewnictwa jako kulturowej sygnatury transgranicznego regionu. Katarzyna Szkaradnik ukazuje fenomen znanych cieszyńskich pamiętnikarzy i ich rolę w kształtowaniu się ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim. Problem postaw tolerancyjnych wśród młodzieży podzielonego miasta, mieszkającej po obydwu stronach granicy, podejmuje Berenika Dyczek, a Łukasz Wróblewski analizuje współpracę kulturalną „na transgranicznym rynku”.

Część trzecia skupiona jest wokół jednej cieszyńskiej osobistości i osobliwości, której losy wywodzą się z Ustronia, a drogi naukowej przygody wiodły w szerokie światy polskiej i właśnie *światowej* socjologii. O studiach Profesora Jana Szczepańskiego wokół odrodzenia moralnego polskiego społeczeństwa pisze Janusz Mariański, zagadnienia pracy ludzkiej w doświadczeniach Jana Szczepańskiego i specyfikę nowych form życia społecznego analizuje Danuta Walczak-Duraj, a Teresa Sołdra-Gwiżdż kreśli syntezę losów *granicznej krainy*, czyli Śląska Cieszyńskiego w socjologicznej refleksji Jana Szczepańskiego.

W dziale *Varia* włączony jest artykuł Ondreja Štefaňaka podejmujący zagadnienie oddziaływania teoretycznych modeli i założeń metodologicznych polskiej szkoły socjologii religii na praktyki badań socjologicznych na Słowacji.

---

¹ J. Szczepański, 2013: *Korzeniami wrosłem w ziemię*. Ustroń: Galeria na Goajch, s. 7. Profesor Jan Szczepański urodził się w roku 1913 na terenie Śląska Cieszyńskiego, w Ustroniu, do którego zawsze chętnie powracał; w symboliczny sposób podkreślił swoją przynależność do tej ziemi, spocząwszy wraz z małżonką na ustrońskim cmentarzu.

W dziale *Cieszyńskie reminiscencje* zamieszczono szkic profilu znanego cieszyńskiego bibliografa i historyka kultury Ludwika Brożka oraz *cieszyńskie wspomnienia człowieka instytucji*, wieloletniego dyrektora oddziału PAN w Katowicach oraz śląskiego oddziału *Wspólnoty polskiej*, pana Stefana Gajdy.

W prezentowanym tomie GSS znajdziemy napisane przez Krzysztofa Fryszackiego oraz Magdalenę Lemańczyk recenzje ostatnio opublikowanych książek oraz przygotowane przez wicedyrektora Instytutu Socjologii ds. naukowych, prof. Rafała Mustera, sprawozdanie z aktywności naukowo-badawczej Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Wyrażamy przekonanie, że zgromadzone w niniejszym tomie artykuły pozwolą lepiej poznać składniki cieszyńskiej „gleby”, zapewniającej żywotność i atrakcyjność jej kulturowego dziedzictwa. Życzymy P.T. Czytelnikom naszego czasopisma intelektualnej satysfakcji ze spotkania z Autorami zamieszczonych opracowań eksplorujących kulturową specyfikę *cieszyńskich światów*. Mamy też pełną świadomość o zaledwie dotknięciu tematu i tylko częściowym jego przybliżeniu.

Andrzej Kasperek

 <https://orcid.org/0000-0003-1466-5153>

Wojciech Świątkiewicz

 <https://orcid.org/0000-0002-8459-5114>

PS

Było dla mnie zaszczytem przyjęcie w roku 2008 roli redaktora naczelnego „Górnośląskich Studiów Socjologicznych” wznowionych po latach przerwy w formule Seria Nowa², która jednak w swoich ideowych założeniach, jak również w personalnych relacjach nawiązuje do tradycji pisma założonego w roku 1963 i jego pierwszych redaktorów: prof. Pawła Rybickiego i prof. Wandy Mrozkowej. Pisałem o tym we Wstępie do pierwszego tomu wznowionych GSS w roku 2009. „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa” rozpoczęły wówczas swoje „nowe” dzieje jako pismo środowiska socjologicznego skupionego wokół Instytutu Socjologii Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Idea tomu cieszyńskiego GSS zrodziła się w pomysł na współpracę z nowym redaktorem naczelnym, z którym łączą mnie m.in. wspólne cieszyńskie światy. Naturalne etapy mojej biografii otwarte są na następstwo pokoleń. Panu Profesorowi Andrzejowi Kasperkowi gratuluję roli redaktora naczelnego „Górnośląskich Studiów Socjologicznych”, które już niebawem będą mogły celebrować 60-lecie pojawienia się tytułu pisma w przestrzeni polskiej myśli socjologicznej. Życzę Panu Profesorowi satysfakcji wpływającej z ukazywania się kolejnych tomów

---

² „Górnośląskie Studia Socjologiczne” wydawane od roku 1963 przez nieistniejący już Śląski Instytut Naukowy w Katowicach *nie przeżyły* czasu wielkich zmian ustrojowych, politycznych i gospodarczych rozpoczętych po roku 1989.

pisma oraz realizacji wielu już opracowanych pomysłów sprzyjających umocnieniu pozycji pisma w obiegu polskiej i międzynarodowej myśli socjologicznej.

Jest to też dla mnie okazja do złożenia podziękowań pani dr Justynie Kijonce, sekretarzowi Redakcji, za wytrwałą i konstruktywną pracę przy współtworzeniu od początku profilu naszego czasopisma.

Dziękuję pięknie wszystkim, tak licznie reprezentowanym P.T. Autorom oraz P.T. Redaktorom prowadzącym dotychczas opublikowanych tomów GSS za przyjęcie naszego zaproszenia do współtworzenia naukowego profilu pisma.

Wojciech Świątkiewicz